

Ene artikulu baten “kritika“-ren ondotik

EGANen 1960-ko 3-6-garren numeroan artikulutxo bat ager erazi nuen urthe hartako Goncourt-sariaz. Gai hori hautatu nuen “euskal-frantzesia” izaki Frantziako literatura-alhorrean gerthatuak dohazkidalakotz. Bertzalde, EGAN literatura-aldizkari bat baita, iruditu zitzaidan egoki lizatekeala hor publikatzea, euskal-irakurle gehienek Frantziako kulturaz eta bizi intelektualaz axol dutelakotz.

Erran gabe doa, aburu pertsonal bat erakhusten eta hauzi batean pharte hartzen nuenaz geroz, ene artikuluaen kritika baten haiduru nintzala, alde ala kontra. Kontrako irizlariak bi gisatara oldartzen ahal zitzaizkidan: edo nik erranak gezurrak zirela erakhutsiz; edo, egiak ba ziran ere, salhatzen nuen Juduekiko alderdikoikeria gauza zuzen eta naturala zela frogatuz, nik bertzela uste ukhan arren.

Bainan ez dirudi Euskaldunok ba dakigula zer izan behar den kritika. Gehienetan, zer nahi izkiriutzen ba du euskal-idazle batek, edo adiskideek bazterrik gabe laudatzen eta goraihatzen dute, etsaiek aldiz urrikalmendurik gabe phorrokatzen dutela munta gutiko phondu batzuen gatik —hizkuntza dela, graphia dela, etc.— edo, usuago, gure idazlanek oiharzunik batera ez dute iratzartzen, nehork irakurri ez ba litu bezala. Zorionezko da, kritikatzaille egiazko bat hatzeman duen idazlea, hori baitu bere langitzan aurrerapen egiteko bide bakharra...

Ene EGANeko artikuluaekin, ordea, gauza bitxia gerthatu da: ezin erran dezaket egiazko kritika bat egin izan zaionik eta halarik ere ez da ixilik utzia izan. Aginaga delako bati ez zaio lakhet izan Goncourt-sariaren banatzea aiphatzean erakhusten nuen “antisemitizgoa”; bainan prosemita horrek, delako artikulua kritika egoki bat egiteko orde, hau da gorago ezarten ditudan mugetan barnen eta frogantzak emanez, jakina —hori onharturen bainuen— nahiago izan du, “orain zortzi urte duelarik” bertze aldizkari batean publikatu nuen artikulu bat (1), bai eta nere bertze lan batzu (izenik eman gabe uzten dituenak) oinharritzat harturik, ene iritzi politiko eta filoso-

phiko, ene ideologia, hots, ene pertsonalitate guztiaren kontra bere bihotza ixuri —ene Juduen alderako herra itsusiak zauriturikako bihotz samurra...

Aginagak zuzen osoa zedukan baiki ene leheneko artikulua eta idazlan horiek begiko ez ukhaiteko, eta ondorez ene pertsonalitatearen ez maithatzeko—nihauk harena maite ez dudanez bezala (haren artikulua- ren irakurtzetik ezagutu ahal izan dudanez bereren, orain artean ez bainuen egile horren entzuterik ere). Bainan, ene ideiak ezin jasanez-koak baldin ba zitzaizkion Aginagari, delako artikulua argitaratu baiko, gauza bat baizik ez zuen egitekotz: orduan bertan, zortzi urte iguriki gabe, behar zituen bere kritikak artikulua publikaturik izan diren kazeta edo aldizkarietara igorri, ez EGANera. Segur naiz aldiz- kari horien zuzendariek botzik onharturen zituztela... Aginagari eta Aginagaren gisakoei gauza bat ukhatzen diet deplauki, ordea: hori da, orain eta bertze kazeta batean, ene leheneko idazlanetan gainen khondu eskatzea, eta horren gatik ez naiz orai hasiko ene nietzscheis- muaren—edo berak erran lironez, ene nietzschekeriaren justifikatzen haren aintzinean.

Bertzalde uste dut, hobeki erran: uste nuen, EGAN ezin daite- keala politika hutsezko tribuna bat izan (nik Goncourt-sariaz izkiriatu nuenak politikarekin zer-ikhusia ba zuen ere, oroz lehen literatura- rekiko hauzi bat zen), eta are gutiago eztabaida pertsonalen agertzeko lekhu bat. Phondu horri dagokionez, erran behar dut ideietako ezta- baidak hein batean gustatzen ba zaizkit eta preminazko edukiten ba ditut euskal-kulturaren aberats-erazteko, eztabaida pertsonalak hi- guin ditudala, ene jitez. Inglesek dioten bezala: *No personal remarks*, urrhezko arau bat dela deritzait gizarteko har-emanetan.

Gogozkoenik, ihardetsi gabe utziren nituen, beraz, Aginagak ni- hauren eta nere gogaideen ertzeko darabiltzan “ez-jakinak, ximple- keriak eta ez-egiak”, bai eta humore pisu batez estalitako irain edo laidoak. Edo behar bada, mende ohorezaleago batean bizi ba gina, laido horiek hitz izkiriatuak baino egokiago diren medioez ordain eraziko nituen, ene ohorearen zaintzea gatik... Bainan Aginagaren atheraldiek ororen gainetik ene herritar euskaldunen aintzinean belzten nautele- kotz, eta haien artean nukean fama ona galtzeko zorian iminten dutelakotz, eta bertzalde, EGANen azkenengo numeroaren irakur- zetetik khonduratu ahal izan naizen bezala, nehor ez baita nere alde mintzatu hark ixuritako gezurren eta laidoen zuzentzekotz, bortxatu

(1) Ez dut artikulua horren kopiarik begiratu. Ongi orhoit ba naiz *Euskaldun zalduntza berri bat* zuen izenburutzat, eta ELGAR Parieseko euskaltzaleen kazeta xumean publikatu zerautaten.

naiz nihauk hala egitera. Ahal bezain laburzki egitera entseiaturen naiz, irakurleen ez asper erazteko hauzi pertsonal honekin eta uste baitut, berriz ere diot, EGAN ez dela lekhu egokia horrelako ezata-baidentzat. Ez natzaio Aginagari mintzo, jakina, baizik fede onezko Euskaldun orori, nahiz ene ideien kontrako datekan.

Lehenik bi hitzez argitu nahi nuke zer den Frantzian “antisemitizgoa”, Aginagak bekatu mortal hortzaz hobendun emaiten nauenez geroz. Orrialde azpiko ohar batean, mordoilo philosophiko batez baliatuz —Euskalherriko Sartretxoa ba litz bezala— erraiten du berak: “pentsaera horrek beti sasi-abstraktutik konkretura egiten du bide”. Ez da hala: erresuma hontan behintzat, eta oraiko demboran, antisemitismuak konkretutik egin du bide abstrakturat (nik ere ber mintzaeran hitz egitekotz...). Erran nahi dut, Erdi-Mendeetan girstinoen Judu-gorrotoa *a priori* egoera bat ba zen ere, Juduak populu “jainko-erhailea” zirela eta horrengatik populu girstinoaren ganik bazter uztekoak zirela uste izaitetik sorthua, antijudaismu *theologiko* hori kasik osorik galdu dela, Erdi-Mendeetako fedearen galtzearekin batean; Elizak ere orain kondenatzen du, Sen Agobard edo Inozent III bat sekula izan ez ba lira bezala... Antisemitismu modernua, ordea, bertzelako zerbait da: sorthu da, ez Frantzesek Juduen kontra zuten aintzin-ephai baten gatik, bainan emeki-emeki, Frantzesek ikhusi duten arau Judu jin berriak zertara ari ziren. Zehazki mintzatekotz, antisemitismu hori hasi zen agertzen Napoleon Lehenaren demboran, Frankfurt-eko bankier askenazita batzuen ethortzearekin. Beren sinheskideetarik franko jarraiki zitzaizkien hauiei eta geroztik Europa-erdiko ghettoetako semeok nausituz joan dira Frantziako zereginetan: hastekotz oikonomian; gero, joan den mende erditsuan hasirik, politikan; azkenekotz, menderdi hontan eta batez ere gerlatik landa, bizi intelektualean ere (eta Goncourt-sariarekin gerthatua kulturaren alhorrean nausitze horren seinale bat baizik ez da). Ongi ba dakit Aginaga batek ez duela Juduen nausitu-nahi horretan sinhetsiren, bainan Frantziako gauzen berri egiazki dakitenek ez dute frogantza beharrik hortarakotz. Bertzeentzat, berriz, gerthu naiz diren liburu, aldizkari eta dokumenduen izenen emaitera, eni galdeginaz geroz.

Antisemitismuaren hauzia hauxe bertzerik ez da: Juduok herri-minoritate arrotz bat dira Frantzian —bai, Europako erresuma guztietan—: ez oroz lehen arrazaren aldetik (baita german eta slavu odolik asko Askenazita horietan), bainan bai kulturaren aldetik: Orienteko ethnia bat dira Okzidentean bizi, eta berek hala nahi izan dute iraun menderik mende, beren leialtarzun guztia Israeli begiratuz beren egiazko nazioneari bezala (“Judu batek ez dio sekula ukho egiten Israelerat itzultzeko asmoari” dio ZVI LEWIN sionistak *La Terre Retrouvée* kazetaren 10 (545'gn numeroan), eta Israel hori, lehenago

sortherri mythiko bat ba zen ere, egungo egunean Estatu arrotz bat baizik ez da guretako. Bainan Frantziako populuak ez ditu Juduak atzerritar direlakotz higuin; ba dira bertze arrotzak Frantzian: langile italiano, polonitar, espainolak, eta errespetatuak dira; ba dira bertze batzu odolaren aldetik askenazitak baino atzerritarrago direnak: Jitoak, Armeniarrak, eta aski ongi hartuak dira; gehiago dena, ba dira Judu zenbait ere, aspaldidanik Bordelen, Baïonan eta bertze hiri batzuetan bizi ziren sepharditak, eta horiek ez dute antisemitismurik sor erazi. Frantziako populuak higuin ditu Europa-erdtik ethorritako askenazita horiek, minoritate arrotz bat (oso arrotza) izaki, ez direlakotz minoritate baten zuzen mugatuekin askitu nahi, bainan aitzitik, nehondik ere hartze ez duteñ buruzagigoa hartu dutelakotz indigenen egitekoetan. Eta ez othoi eni erran Juduok nausitu direla entheleguz, langiletarzunez, etc., bertako jendea baino gaillenago direlakotz... alderantziko razismu hortan ez baita sinhesterik: nausitu dira elkhar lagunduz xede hortara heltzekotz (alde on hori ez zaie ukhatu behar, bainan zorigaitzez, berteen kaltetan usatzen dute) eta ororen gainetik goim batzuen ergelkeria eta bertetzuen komplizitatea gatik.

Zergatik behar othe zukean Frantziako populuak atzerritar askenaziten nagusitzea onhartu? Haren ganik bere buruaren zaintzekotz sorthu du, joan den mendean, antisemitismua, eta hau mugimendu popular bat dela, ez reaktionariet, ez aberatsek, ez intelektual "faxis-tek" sorthua, fede onezko den orok aithortu beharko du. Aski da jakitea nor zen Drummönd, semitismuaren lehen salhatzailea (*La France Juive* liburuaren idazlea), eta nor izan diren honi jarraiki zaizkionak. Aberatsak, kapitalistak eta bertze erran-delako "handikiak" (?), aldiz, hatsarrean, XIX-gn. mendean, Juduek artzen zuten influentziaz mesfida izan ba ziran ere, laster khonduratu ziran hobe zutela bankier askenaziten ondoregoekin elkhartzea heiei oldartze baino, eta orain hauien sosaren ederra gatik, hauien sinheskideak oro beren babesean hartuak dituzte (2).

Ez dut ukhatuko antisemitismu popular horren aldamenean ba dela bertze bat, Alemanian batez ere bainan bai Frantzian, Inghaterran, etc., ere, Juduei oldartzen zaiena ez oikonomian edo politikan hartu duten lekhu handiegia gatik, bainan baitakusa Juduetan (zehazkiago: desertuko Semiten mentalitatetik jaiotako ideologietan) europar izpirituarren antithesis bizia. Ez naiz hemen antisemitismu *ideologiko* hortan

(2) Aginagaren gezurretan hauxe da, hain zuzen ere, mingarrietako bat, baitio nik bezala pentsatzen dutenek dirua dutela... Frantziako ideologia ofizialen etsai diren mugimendu taldeen berri dakienak, ba daki ere horien khiderik gutiz gehienak —eta ni barne zorigaitzez— fabrika-langile, emlegatu ttipi, laborari-semble intelektual edo artista guti ezagun batzu direla, beharrean bizi direnak.

gaindi luzatu nahi, ez baitu ene artikuluan erraiten nuenarekin zerikhusi handirik (nik ez nituen hainbat Juduak kritikatzten hartan, nola Frantziako prosemidak) bainan, Aginagak “sasi-filosofia” batheiatu duenaz geroz, erranen dut uste dudala ba direla haren aldetzailetan entheleguz eta intellegentziaz bertze gaidinko philosophoei deus zor ez dietenak, hala nola Gobineau, Nietzsche, O. Spengler —bai, hurrunago noa eta aithortzen dut enetako Alfred Rosenberg batek ere, gizon, pentsatzaile eta idazle bezala, orainaldiko Sartre eta Sartre-
txoak oro bezainbat balio duela... (3).

Bainan Aginagak ez-jakin, ximple eta erhotzat baizik eman ez baldin ba nindu, ez nintzan khexaturen —nahiz *nehork* ez derauzkion orain artean, EGANen bereren (eta nik dakidanez ez bertze euskal aldizkarietan ere), bertze euskaltzale bati izen pollit horiek egotzi— ezen *Passer pour un idiot aux yeux des imbéciles est une volupté de fin gourmet* (Courteline). Haren ganik ezin jasan dezakedan gezur iaidostagarria da, emaiten baitu aditzera ni eta ni bezalako “basa-
jaunak” (?) gerthu garel a gure aburuko ez diren guztien zanphatzera, bai KZ -zelhaitan (“zihor -zelhaitan”) sar eraztera, III -garren Reicheko buruzagien ereduari jarraikiz.

Bethiko leloa: norbait den gutien Judu dohakabeen karrakatzera ausartzen denean (hala nola ni, Goncourt-sariaz hitz egitean), berehala heien zerbitzuko prosemidak orroaka hasten dira, baizik-eta 6 (edo 4, edo 8...) miliun Judu (4) erho dituzten SS-ekilakoa dela, edo bera ere

(3) Aginagari handi izanen zaio, nãski, bainan “sasi-filosofia” horri darraizkonak oro ez dira bethi fanatiko ilhun, eta itsuak. Niketz, erraiterako, ba dut Juduetan adiskide on bat edo biga; Israelgo folklorea gustatzen zait; poeta hebreatar-berriak atseginekin irakurtzen ditut; eta, zinaren pean diot, ez dut sekula Judu zahar edo gazterik erre, ez Judusarik bortxatu, ez eta synagogarik profanatu.

(4) *A beau mentir qui vient de loin*, ba da Frantzian errana. Zifra zenbaiten handigoak ez gaitu gehiegi impresionatu behar. 1930 urthearren inguru, komunistek 6 edo 7 miliun laborari erho zituzten Ukrainian —hala dioite behintzat herbertzera-
ratuek (ikhus *La Nation Géorgienne*, 1961-ko uztailakoa eta 1962-ko urtharilako numeroak)— eta halarik ere jenderik askotto, erran delako Europa *librean*, bai eta Euskalherrian ere, komunistak edo komunisten *bide-lagun* dira, kontzentziarik ho-
berenean; Albitarren kontrako gurutzadan, katolikoez miliun bat “hairetiko” erre edo sarraskitu omen zituzten (ikhus *Albigois et Cathares*, F. Niel) eta horrengatik ere Euskaldunik gehienak katoliko fededun egonen dira; joan den mendearren erdit-
suan, Inglesek 8 miliunetik 4 miliunerat aphalet zuten Irlandarren nombrea hauk fedez eta ethniaz bertzelako zirelaketoz, gosez hiltzera utziz, fusilatuz edo urkhatuz, eta herbertzera joaitera bortxatuz —eta zifra *huni*, bereren, fidatzenago
ahal zaio— halaz eta guztiz ere protestante anglo-saxonek uste dute zuzena ba dutela mundu guztiaren beren giristinotasunerat behartzekotz. Bainan, erranen de-
rautate, sarraskiak, goseteak, zihor-zelhaiak e. a. komunisten, giristinoen eta bertze demokraten artean, azaleko zerbaite, ez-beharreko zerbaite dira, nazional-sozialismua-
ren izaerazko direlarik... Zilhegi izan bekite exegesis hortan ez sinhestea, othoi!

SS-etakoa. Ez naiz Hirugarren Reicheko antisemiten zaintzen ari hemen, nihauren buruaren zaintzen ari naiz. Utz dezagun, beraz, KZ-zelhaien khondu hori, ez baititut nik eraiki. Eta Juduen persegitzean Alemanak lagundu ditudala, haren artikulua irakurtzetik edonork uste ukhaiteko zuzen lukean bezala, ez dakit Aginaga horren frogatzera prest denetz, bainan ba dakit ontsa, demokraten justizian sinhest ba neza, hura nirola hauzitegiñtan persegì, gezurrezko salhantza hori dela kausa. Ez, Aginagak bertzela sinhets erazi nahi ba du ere, jakin behar da antisemitismuak ez duela Frantzian Alemaniako nazional-sozialisten teoriekin ezer ikhusterik; Hitler sorthu eta *Nationalsozialistisches Strafrecht* delakoa izkiriatu baino askoz lehen, egiazko Frantzes gehienak —erran nahi dut Frantziako ethnia baten seme direnak, eta ez kampotik ethorritakoen semeak— antisemitak ziran, eta nazional-sozialismua itzali ondoren ere, orain hala diraute; eta hala irauenen dute, Juduek, atzerritar izaki, nehondik ere merezi ez duten toki berhezi bat Frantzian hartu nahi duten artean behintzat.

Ez dut eiki erran nahi Juduei oldartu zaizkien antisemiten artean, Frantzian, Alemanian edo bertze errialdeetan, gizerhaileak eta sadi-koak izan ez direla... bai eta, dudarik gabe, ohoin, mozkorti, paiderastak eta bertze biziodun guztiak ere —erresuma eta alderdi orotan bezalaxe. Bainan, ni ezagun gabe eta zer egin dudan edo zer egin ez dudan batere jakin gabe, nihau heietakoa edo heiekilakoa naizela aditzera eman ez (eta batez ere ene herritar euskaldunen persegitzera gerthu nintzatekeala), Aginagak erakhutsi du, nik uste, ni eta nere gisakoak “basa-jaun” omen ba gara, hura ez dela neholaizko jaun bat ere... Auto-zentsuratu nahiago dut, eta ez dut erranen ene arauera zer den hura. Halaz ere erranen dut ez dudala pentsatzen, ni bere artikulua irainduz, kalipu handirik frogatu duela, ongi baitzekien nehore ez zela ausartuko “nazi” delako Euskaldun baten alde agertzera—hunehon ohoreari zuzenik gabe eta zuzentzaren kontra oldartzen ba zaio ere...

Azken hitz bat, Aginagaren bertze gezur baten zuzentzekotz: zer-bait euskaraz izkiriatzen dudanean, literaturaz ala politikaz ala zer nahi gaiez, ez dut hori egiten ene herritarren ene ideietara erakhar-tekotz. Nere gazte-demboran holako ametsik ukhan ba dut ere, segurtatzen ahal dut Aginaga aspaldian galduak ditudala.

Parisen.

JON MIRANDE.